

Dragutin Feletar, Petar Feletar, Gábor Hausner, Lajos Négyesi, József Padányi, Hrvoje Petrić: Utvrda Novi Zrin na Muri, Zrinska garda Čakovec, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu, izdavačka kuća Meridijani, Čakovec, 2021., 197 Str.

Kao rezultat rada znanstvenika iz Hrvatske i Mađarske nastala je knjiga o utvrdi Novi Zrin na Muri. U skupini su hrvatskih autora akademik Dragutin Feletar, geograf i povjesničar Petar Feletar te član suradnik HAZU Hrvoje Petrić, kojima je zajedničko da se tijekom gotovo cijele svoje znanstvene karijere profesionalno bave temama iz povijesti obitelji Zrinski. Takav znanstveni interes povezuje i autore iz susjedne Mađarske koji su u ovoj knjizi predstavili rezultate svojih istraživanja o utvrdi Novi Zrin i obitelji Zrinski. To su potpukovnik i vojni povjesničar Gábor Hausner, vojni povjesničar Lajos Négyesi te general i stručnjak s područja vojnih znanosti József Padányi. Uz suradnju povjesničara i znanstvenika s hrvatske i mađarske strane, za izdavanje ove knjige važna je i suradnja nakladnika. To su prvenstveno Zrinska garda iz Čakovca, Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu i Izdavačka kuća Meridijani, a njima su se pridružili kao sunakladnici Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, odnosno Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad Koprivničko-križevačke županije u Križevcima te Družba Braća Hrvatskoga Zmaja, Zmajski stol u Čakovcu. Urednik knjige jest akademik Dragutin Feletar, a recenzenti su povjesničari Željko Holjevac i Milan Kruhek. Spomenimo da je knjiga objavljena u povodu 350. obljetnice martirija Zrinskog i Frankopana u Bečkom Novigradu (1671.) i 360. obljetnice izgradnje utvrde Novi Zrin (1661.).

Urednik knjige akademik Dragutin Feletar napisao je proslov o Zrinskim i Novome Zrinu kao simbolu borbe za slobodu Hrvata od stranih vlasti. Akademik Feletar u proslovu je objasnio razloge nastanka te knjige. „Iako je Novi Zrin opstao vrlo kratko (od 1660. do 1664.), ova utvrda imala je povijesno značenje u vojno-strateškim i političkim odnosima u ovom dijelu Europe u 17. stoljeću. (...) Unatoč takvom značenju, utvrda Novi Zrin zapravo je sve do kraja 20. stoljeća nekako ostala izvan glavnog fokusa povijesnih istraživanja. Tek nakon demokratskih promjena 1990-ih godina, Novi Zrin postaje važna tema ugarskih i hrvatskih (i drugih) povjesničara, arheologa, vojnih povjesničara i drugih stručnjaka.“ Štoviše, Novi Zrin postao je mjesto i tema koja povezuje

znanstvenike iz zemalja koje su tijekom povijesti u političkom smislu nerijetko bile suprotstavljene. U tome veliku ulogu ima Izdavačka kuća Meridijani, u kojoj je 2001. godine objavljena prva monografija o Novom Zrinu. Skupina autora okupljenih oko akademika Feletara od tada je i dalje vrijedno radila na temama o Novom Zrinu i općenito povijesti obitelji Zrinski i druge poticala na bavljenje njima. Organizirani su znanstveni skupovi, održavana su tematska predavanja te su objavljivani članci i knjige. Spomenimo ovdje iznimno djelo Darka Varge o kulturi stola u doba Zrinskih (objavljeno 2016. godine), zatim nekoliko zbornika radova objavljenih nakon znanstvenih skupova posvećenih Zrinskima te uspješnu konferenciju u povodu 450. obljetnice opsade Sigeta i pogibije Nikole IV. Zrinskog Sigetskog 1566. godine. U povodu te obljetnice, tijekom 2016. godine objavljen je niz djela posvećenih Sigetskoj bitci, pri čemu se posebno istaknuo Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu. Slavu Zrinskih pronosi, a organizaciji spomenutih događanja kao što su znanstveni skupovi pridonosi Zrinska garda iz Čakovca, a na sličan način to čini i Družba Braća Hrvatskoga Zmaja. Većina održanih znanstvenih skupova i drugi susreti imali su međunarodni karakter. Na taj su se način za povijest Novoga Zrina zainteresirali znanstvenici i stručnjaci iz susjedne Mađarske. Krunu suradnje hrvatskih i mađarskih istraživača predstavlja ova recentna monografija posvećena Novom Zrinu objavljena 2021. godine u povodu 360. obljetnice izgradnje utvrde.

Knjiga se sastoji od dva glavna dijela, pri čemu su u prvome dijelu objavljeni rezultati istraživanja o Novome Zrinu u Hrvatskoj, a u drugome su predstavljeni rezultati istraživanja provedenih u Mađarskoj. Na početku knjige na desetak stranica donesen je narativni pregled važnijih vrela i literature o Novom Zrinu. Pri tome treba istaknuti činjenicu da je do početka 21. stoljeća utvrda Novi Zrin bila vrlo slabo zastupljena tema u historiografiji. Stoga autori zaključuju da su se stručnjaci Novim Zrinom bavili tek usput, kada su pisali o povijesti obitelji Zrinski ili stvarali preglede povijesti 17. stoljeća. Stoga se ovaj pregled vrela i literature nastavlja na ono što je opisano u spomenutoj monografiji iz 2001. godine. Ondje su u uvodu predstavljeni dotadašnji dosezi historiografije (dakle do kraja 20. stoljeća), a ovdje pažnju treba usmjeriti na ono što je objavljeno i otkriveno u posljednja dva desetljeća. Među pisanim izvorima u kojima se nalaze podaci o utvrdi Novi Zrin istaknuti su oni čiji su autori: Evlija Čelebi, Marko Forstal, Raimund Montecuccoli, Pál Esterházy, Martin Mayer i Josip Bedeković. Zatim su tu djela povjesničara Josepha von Hammera (autor povijesti Osmanskog Carstva iz prve polovine 19. stoljeća) te nekoliko autora sinteza hrvatske povijesti: Tadija Smičiklas, Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić i Slavko Pavičić. Važni podaci o Novom Zrinu nalaze se u djelima o povijesti Međimurja čiji su autori Rudolf

Horvat i Jenö Haller. Istaknuta su imena mnogih suvremenih autora koji se bave poviješću Međimurja i Zrinskih, a važno je naglasiti da su korišteni radovi i mnogih povjesničara umjetnosti. U ovome pregledu opisana su i relevantna djela iz mađarske historiografije, što je vrlo korisno za sve koji se bave Zrinskima u Hrvatskoj.

Graditelju utvrde Novi Zrin, hrvatskom banu i pjesniku Nikoli VII. Zrinskom, posvećeno je posebno opširno poglavlje u kojem su opisani njegova mladost, školovanje, uloga u obrani od Osmanlija te doba kada je bio hrvatski ban. Posebno je opisan njegov doprinos koji je dao kao prosvjetitelj i pisac. Kako smo ranije zaključili da o utvrdu koju je sagradio nije mnogo pisano, tako je sam Nikola VII. Zrinski (1620. – 1664.) dobro obrađen u historiografskim djelima, ali i djelima o povijesti književnosti. Nesretna sudbina, odnosno uranjena i nasilna smrt u lovu na vepra u Kuršanečkom lugu ujesen 1664. godine pridonijela je tome da ga se smatra jednim od najtragičnijih junaka hrvatske povijesti (gotovo kao njegov pradjed Nikola IV. Zrinski). To ga je ujedno poštjedelo onoga što je zadesilo njegova brata Petra tijekom slamanja otpora Habsburgovcima na čijem je čelu bio upravo Nikola VII. Zrinski. Iako odlično obrazovan, bio je vješt i uspješan u bojevima protiv Osmanlija kao i toliki njegovi preci. Mlad je 1647. godine imenovan hrvatskim banom. Vrhunac njegove vojničke karijere i nastojanja da svoju domovinu oslobodi od Osmanlija predstavljala je upravo izgradnja utvrde Novi Zrin.

Slijedi poglavlje o geografsko-strateškom položaju i značenju utvrde Novi Zrin. Zrinski je pažljivo odabrao sutok Mure u Dravu za smještaj svoje utvrde kako bi maksimalno iskoristio prednosti koje pruža takav okoliš u vojnostrateškom smislu. Pri tome treba znati da je u 17. stoljeću prostor sutoka Mure u Dravu bio znatno zamočvareniji nego danas, što su autori posebno istaknuli. Procijenili su da je vojno i geostrateško značenje utvrde Novi Zrin bilo golemo. Zrinskima je ta utvrda trebala poslužiti kao uporište za ostvarivanje zamisli o velikim pohodima za protjerivanje Osmanlija iz Ugarske i hrvatskih krajeva. U posebnom poglavlju opisane su utvrde Novi Zrin i Legrad na povijesnim zemljovidima. Dakako, tekst je ilustriran mnoštvom slikovnih priloga i zemljovida. Zbog svojeg položaja na hidrografskom čvoru Mure i Drave, utvrda Novi Zrin i trgovište Legrad prikazani su na mnogim zemljovidima, a ovdje su analizirani prikazi na desetak njih nastalih u razdoblju između 1664. i 1752. godine. Budući da je utvrda bila raznesena barutom, a temelje joj je podrovala i raznijela meandrirajuća rijeka Mura, Novi Zrin nije više prikazivan na zemljovidima nastalima poslije 18. stoljeća. Zbog toga ne treba čuditi činjenica da je u 20. stoljeću u hrvatskoj i mađarskoj historiografiji nastao prijemor oko točne lokacije utvrde Novi Zrin.

Istaknimo još da je Legrad bio važan u povijesti Zrinskih jer su oni bili legradski kapetani te su iz Legradske kapetanije kretali u pohode protiv Osmanlija. Početkom 17. stoljeća obnovili su utvrdu u Legradu i tako je postavili u središte svojeg obrambenog sustava čija je glavna utvrda kasnije postao upravo Novi Zrin.

Izgradnji Novog Zrina tijekom 1660. i 1661. godine posvećeno je posebno poglavlje, kao i značenju te utvrde u kontekstu regionalnih zbivanja u 16. i 17. stoljeću. Autori su utvrdili da je intenzivna gradnja utvrde započela 14. lipnja 1661. i da je radovima često rukovodio osobno Nikola Zrinski. Nevjerojatnim se čini podatak da su glavni zidovi i kule bili podignuti za samo tri tjedna, odnosno do 5. srpnja 1661. U tome je, dakako, ključno bilo to što je Zrinski mogao angažirati više od tisuću graditelja i podanika koji su do kraja 1661. godine potpuno dovršili utvrdu. Sljedeća poglavlja posvećena su ulozi utvrde Novi Zrin u doba kada je ona bila polazište vojnih pohoda koje je vodio Nikola VII. Zrinski, a pogotovo tzv. Zimske vojne početkom 1664. godine. Utvrda Novi Zrin postojala je neobično kratko jer ju je osmanska vojska zaposjela i srušila 1664. godine, nakon čega su uslijedili nemili događaji kao što je bitka kod Mogersdorfa, sklapanje Vašvarskog mira i pogibija Nikole VII. Zrinskog. Stoga je posebno poglavlje posvećeno Novom Zrinu u kontekstu regionalnih zbivanja 16. i 17. stoljeća. Autori koriste pojam „Međimurska vojna krajina“ kao naziv za područje koje je nekoliko članova obitelji Zrinski (počevši od Nikole IV. Zrinskog) utvrdilo kao sustav za obranu od Osmanlija, ali i zaštitu svojih posjeda, pogotovo Čakovca. Mogli bismo zaključiti da su Zrinski u 16. i 17. stoljeću proveli svojevršno pojačanje svojeg vlastinstva. Tako su na dodiru između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva stvorili vlastiti obrambeni sustav, a vrhunac toga procesa predstavlja gradnja utvrde Novi Zrin.

Autori su posebno obradili prikazivanje Novog Zrina na bakrorezima i crtežima (vedutama) te opisima povjesničara. O svakodnevnom životu u utvrdi nema mnogo podataka, za razliku od toga da se mnogo zna o osmanskim napadima na utvrdu tijekom čitavog njezina postojanja. Posebno poglavlje posvećeno je zimskoj vojni Nikole VII. Zrinskog početkom 1664. godine. Iste godine dogodila se opsada i rušenje Novoga Zrina, što je također opisano u posebnom poglavlju. Pred kraj 1664. godine poginuo je njegov graditelj i vlasnik Nikola VII. Zrinski. Odjaci novozrinske epopeje u suvremeno doba svjedoče o tome da je Novi Zrin, kao i obitelj Zrinski, postao u kolektivnoj svijesti hrvatskoga naroda simbol otpora Osmanlijama, ali i centralizmu bečkoga dvora. Ovo poglavlje ujedno sadrži i podatke o desetak najvažnijih znanstvenih skupova održanih u Hrvatskoj koji su bili posvećeni obitelji Zrinski, pojedinim članovima i njihovoj ulozi u hrvatskoj povijesti, pa tako i Novom Zrinu. Posebno su zanimljivi podaci

o spomeniku Novom Zrinu postavljenom 2001. godine nedaleko od mjesta gdje se nalazio Novi Zrin. Prvi dio knjige završava popisom vrela i literature kojima su se koristili autori iz Hrvatske te sažetkom na hrvatskom, mađarskom, engleskom i njemačkom jeziku.

Kao i na početku hrvatskih poglavlja, tako uvodni dio poglavljima čiji su autori iz Mađarske predstavlja pregled vrela i literature s naglaskom na djela iz korpusa mađarske historiografije. U prvom poglavlju drugoga dijela knjige detaljno su predstavljene rezultati istraživanja utvrde Novi Zrin. Autori polaze od teze da je zbog važnosti koju je utvrda imala u političkom smislu važno znati podatke o tome gdje se točno nalazila, kakve su njezine građevinske karakteristike i u kakvim je okolnostima razorena. Mađarski su istraživači odgovore na ta pitanja odlučili pronaći na terenu obilno se koristeći spregom povjesničara i arheologa. Takva suradnja doista je plodonosna. Arheološka istraživanja bila su izazovna, ali im na ruku ide činjenica da okoliš od doba razaranja utvrde 1664. godine nije doživio devastaciju ni bitne promjene jer utvrda nikada nije obnavljana na tome mjestu. S druge strane, priroda je i na tome primjeru pokazala svoju snagu jer su istraživači zaključili da je bilo potrebno svega oko jednog stoljeća da na mjestu nekadašnje velebne utvrde budu vidljivi samo zemljani humci.

U posebnom poglavlju opisani su elementi kompleksne obrane Međimurja. Tu nalazimo povijesni kontekst gradnje Novog Zrina i opis važnosti te utvrde u sukobima s Osmanlijama. Pri tome treba imati na umu da je od pada Sigeta 1566. godine do gradnje utvrde Novi Zrin prošlo gotovo cijelo jedno stoljeće u kojem su upravo Zrinski bili jedni od organizatora obrambenog sustava koji je imao za cilj zaustavljanje širenja Osmanlija dalje u unutrašnjost Europe. Metalni artefakti iz vremena opsade Novog Zrina tema su posebnog poglavlja koje je vrlo zanimljivo jer različiti projektili sačuvani na terenu (u neposrednoj blizini i na mjestu same utvrde) iz vremena opsade pružaju informacije o okolnostima osvajanja utvrde. Posebnim metodama ispitani su metalni projektili (topovske kugle te zrna za muškete i pištolje), a tu su predstavljeni podaci o njihovim dimenzijama, oblicima, oštećenjima i deformacijama. Položaj pronađenih projektila na terenu također odaje vrijedne podatke o osvajanju utvrde. Zanimljivo je da je dio metaka pronađen na samoj površini tla i na dubini do samo dvadesetak centimetara, što je djelomično posljedica obrade tla pri uzgoju vinove loze na tim lokacijama. Na tu temu nadovezuje se poglavlje o oružju Zrinskih. Autori su predstavili rezultate istraživanja nekoliko komada sačuvanog oružja kojim su se koristili Zrinski. To su prvenstveno sablja Nikole VII. Zrinskog, ukrašena žičana košulja i okrugli štit. Tu su i opisi vatrenog oružja koje je vezano za Zrinske, odnosno puške s grbom Zrinskih i karabin. Drugi dio knjige također

završava popisom literature i sažetkom na hrvatskom, mađarskom, engleskom i njemačkom jeziku.

Promatrajući sadržaj cijele knjige, možemo zaključiti da se poglavlja iz drugog dijela knjige nadovezuju na ona iz prvoga dijela. Dakle, u knjizi se ne nalaze teme o povijesti utvrde Novi Zrin samo iz hrvatske i mađarske perspektive nego znanstvenici s obje strane nadopunjuju jedni druge. U prvom su dijelu knjige autori iz Hrvatske opisali povijest izgradnje Novog Zrina, problematizirali ulogu utvrde u obrani od Osmanlija i dali osvrt na život i djelo Nikole VII. Zrinskog kao graditelja utvrde Novi Zrin. U drugom dijelu knjige predstavljeni su rezultati istraživanja koja su na mjestu nekadašnje utvrde proveli istraživači iz Mađarske. Tako su u knjizi predstavljeni mnogi novi podaci, a ujedno je napravljena sinteza onoga što je do sada istraženo i objavljeno o Novom Zrinu. Stoga se možemo nadati da će rezultati tog velikog izdavačkog pothvata biti korisni svima koji se bave historiografskim radom, ali i široj zainteresiranoj publici.

Nikola Cik